

บทความวิจัย

ภาพแทนผู้หญิงมุสลิมกับความเหี่ยวในนวนิยายเรื่อง รุสนี ของมนตรี ศรียงค์

นาริตา มีนา*, วิมลมาศ ปฤษฎาล**

* นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

** Ph.D (วรรณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ) สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง ภาพแทนผู้หญิงมุสลิมกับความเหี่ยวในนวนิยายเรื่อง รุสนี ของมนตรี ศรียงค์ ที่เขียนขึ้นหลังเหตุการณ์ความรุนแรงใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วงปี 2547 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาพแทนผู้หญิงมุสลิมกับความเหี่ยว ผลการศึกษาพบว่า ภาพแทนของผู้หญิงมุสลิมกับความเหี่ยวแบ่งได้ 2 ประเด็น ได้แก่ ผู้หญิงมุสลิมกับเหี่ยวแห่งความรุนแรงของเหตุการณ์ และผู้หญิงมุสลิมกับเหี่ยวแห่งความรุนแรงทางเพศ ภาพแทนความเป็นผู้หญิงมุสลิมที่ได้นำเสนอผ่านนวนิยายนั้น เป็นการนำเสนอภาพแทนของผู้หญิงที่ถูกความรุนแรงต่างๆ ทำให้กลายเป็นเหี่ยว ทั้งเป็นเหี่ยวจากความรุนแรงของเหตุการณ์และเหี่ยวจากความรุนแรงของการคุกคามทางเพศที่เกิดจากผู้ชาย จากคนภายนอกและคนใกล้ชิดตัวเองก็ตาม ภาพแทนผู้หญิงมุสลิมที่เกิดขึ้นจึงเป็นภาพแทนของผู้หญิงที่สูญเสีย อ่อนแอ โศกเศร้า มีความทุกข์ หดหู่ ไม่มีจุดมุ่งหมาย และต้องการการปกป้องดูแลจากผู้ชายที่จะพาเธอผ่านความยากลำบากในชีวิตอีกครั้ง

ภาพแทนผู้หญิงมุสลิมที่สร้างขึ้นโดยมนตรี ศรียงค์ นักเขียนไทยพุทธเป็นการขยายขอบข่ายของความเข้าใจต่อเหตุการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ และความพยายามที่จะปรับเปลี่ยนความคิดของคนนอกที่มีต่อคนพื้นที่ที่เกิดจากการเสปข่าวสารที่ร่ายล้อมรอบตัวของเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่อย่างต่อเนื่องและยาวนาน จนทำให้ผู้คนนอกพื้นที่มองคนมุสลิมในพื้นที่ในลักษณะเหมารวมว่า เป็นผู้ร้ายที่ก่อความรุนแรงโดยไม่แยกแยะจนสร้างความเกลียดชังในลักษณะเหมารวมให้เกิดขึ้นแก่มุสลิมในพื้นที่จนกลายเป็นนิยามความเป็นอื่นให้เกิดขึ้นภายในสังคมไทย วรรณกรรมเรื่องนี้เลือกใช้ตัวละครผู้หญิงเพื่อเลือกนำเสนอความเข้าใจว่า ความรุนแรงในพื้นที่ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะชาวไทยพุทธ หากทุกคนในพื้นที่ไม่ว่าไทยพุทธหรือมุสลิมล้วนตกเป็นเหยื่อแห่งความรุนแรงด้วยกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ทั้งนั้น

คำสำคัญ: ภาพแทน, เหี่ยว, ผู้หญิงมุสลิม, วรรณกรรม

Research

*The Representation of Muslim Women and Victimization in the Novel of Rusnee
Written by Montri Sriyong*

Nareeda Meena^{*}, Wimolmas Paruechakul^{**}

**Master Candidate in Thai Language, Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University (Pattani Campus)*

***Ph.D (Literature and Comparative Literature) in Thai Language, Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University (Pattani Campus)*

Abstract

This study entitled “The Representation of Muslim Women and Victimization in the Novel of *Rusnee* Written by Montri Sriyong”, which was produced after the violent events in the southernmost provinces in the period of 2004, aims to investigate the representation of Muslim women and victimization. The findings show that the representation can be divided into two points: the Muslim women and victims of the situational unrest and the Muslim women and victims of the sexual violence. The representation of Muslim women presented through the novel is the image of women assaulted by the violence causing them to be the victims of both situational violence and sexual abuse being assaulted by men both insiders and outsiders. As a result, the representation of the Muslim women portrays loss, weakness, sadness, depression, aimlessness and need to be protected by the men bringing them going through those tough situations.

The representation of Muslim women shaped by Montri Sriyong, who was a Buddhist author, reveals that it is to extend understanding towards situational violence in the southernmost provinces and attempt to adapt outsiders’ attitudes to the people in the area acquiring news and information of the continuous unrest situation for ages. This leads to a stereotypes of the outsiders that all people in the area get involved with the terrorists resulting in the stereotype of negative mindsets of hatred towards Muslims and discrimination in Thai society. The author of this novel selected females as the characters presenting violence in the area that affects both Muslims and Buddhists being victimized inevitably.

Keywords: Representation, Victims, Muslim Women, Literature

บทนำ

จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งประกอบไปด้วย ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และ 4 อำเภอของจังหวัดสงขลา คือ จะนะ เทพา นาทวี สะบ้าย้อย เกิดเหตุการณ์ความรุนแรงขึ้นในพื้นที่นับตั้งแต่ พ.ศ. 2547 สร้างความสูญเสียทั้งทางด้านเศรษฐกิจระบบการเมืองการปกครอง รวมทั้งทรัพย์สินของประชาชน เอกชน และราชการ ประชาชนในพื้นที่เกิดความหวาดระแวง ขาดความเชื่อมั่นในความปลอดภัยของตนเองและครอบครัว จนส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของคนในพื้นที่ ส่งผลให้รัฐบาลต้องกำหนดเป็นพื้นที่พัฒนาพิเศษขึ้นในปี พ.ศ. 2552 ดังปรากฏในแผนพัฒนาพื้นที่พิเศษ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (แผนพัฒนาพื้นที่พิเศษ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ 2552-2555, 2552, น. 1)

ภาพของเหตุการณ์ที่ทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ท่ามกลางสมรภูมิที่เรียกได้ว่าเป็นพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ปกคลุมไปด้วยความเป็นชนบท มีวัฒนธรรมและวิถีของการดำเนินชีวิตประจำวันในแบบความเป็นชาวบ้าน หากแต่สถานการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งนี้เกิดความหวาดระแวง ขาดความเชื่อมั่นในเรื่องของความปลอดภัยของตนเองและครอบครัว โดยเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นยังสร้างความสูญเสียให้กับครอบครัวของคนในพื้นที่อีกด้วย ดังที่ ปริญญานวลเปียน (2551, น.21) กล่าวถึงเหตุการณ์ว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ทวีความรุนแรงในช่วงปี พ.ศ.2547 หลายเหตุการณ์ทำให้คนในพื้นที่ต้องเผชิญกับอันตรายที่ไม่สามารถบอกได้ว่าใครเป็นผู้กระทำ ทั้งนี้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวทำให้ประชาชนต้องจบชีวิตลง ดังเช่น เหตุการณ์ที่มีสยิดกรือเซะ ในวันที่ 28 เมษายน 2547 เหตุการณ์ชุมนุมประท้วงที่ตากใบ เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ.2547 เจ้าหน้าที่รัฐได้จับกุมผู้ประท้วงรวมทั้งหมด 1,300 คน และมีรายงานภายหลังจากนั้นว่ามีผู้เสียชีวิตถึง 84 คน ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากการขาดอากาศหายใจทั้งหมดได้เสียชีวิตลงบนรถบรรทุกที่อัดแน่นขณะกำลังขนย้ายผู้ประท้วงไปยังค่ายทหารในจังหวัดปัตตานี เห็นได้ว่าความรุนแรงที่เกิดขึ้นได้สร้างผลกระทบบให้กับคนในพื้นที่เป็นอย่างมาก กระทั่งบางครอบครัวก็ต้องสูญเสียผู้นำไป เพราะเหตุการณ์ดังกล่าว

ความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับความสนใจจากสื่อต่างๆ อาทิ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ สื่อออนไลน์ที่นำเสนอเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น รวมถึงแวดวงวิชาการที่หันมาให้ความสำคัญกับการศึกษาปัญหาจังหวัดชายแดนใต้ ทั้งในรูปแบบของวิทยานิพนธ์ งานวิจัย บทความวิชาการจำนวนมาก จากการสำรวจของแพรวศิริศักดิ์คำเก็ง (2552, น. 73-74) ในบทความเรื่อง “องค์ความรู้เกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ท่ามกลางสถานการณ์ความรุนแรง (พ.ศ. 2547- 2550)” พบว่าในช่วงเวลาดังกล่าวมีงานศึกษาเกี่ยวกับชายแดนภาคใต้มากถึง 548 ชิ้น โดยแบ่งเป็นวิทยานิพนธ์จำนวน 256 เรื่อง รายงาน/งานวิจัย 175 เรื่อง และหนังสือ 153 เรื่อง

ความสนใจในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่หยุดอยู่ที่โลกของข้อมูลวารสารและวิชาการเท่านั้น โลกของวรรณกรรมก็สนใจเรื่องราวของพื้นที่นี้เช่นกัน พิเชฐ แสงทอง (2550, น. 187-188) ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า หลัง พ.ศ.2547 วรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม และสังคมมุสลิมได้รับความสนใจจากวรรณกรรมเป็นพิเศษ สังเกตได้จากรางวัลวรรณกรรมหลายต่อหลายรางวัลหันมาเปิดพื้นที่ให้กับวรรณกรรมมุสลิมตั้งแต่รางวัลซีไรต์

เรื่องสั้น อุบัติการณ์ ของวรภา วรภา (2548) ได้เข้ารอบสุดท้ายด้วยเหตุผลที่ว่ารวมเรื่องสั้นชุดนี้ได้แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานกลมกลืนทางวัฒนธรรมระหว่างชาวไทยมุสลิม ไทยพุทธ และไทยเชื้อสายจีนได้อย่างลงตัว ทั้งนี้ พิเชฐได้กล่าวถึงรางวัลอื่นๆ อย่างเช่น พานแว่นฟ้า วรรณกรรมยกย่องสมาคมภาษาและ

หนังสือแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์นายอินทร์อวอร์ดที่มอบรางวัลให้กับเรื่องสั้นและบทกวีที่กล่าวถึงวัฒนธรรมและสถานการณ์ชายแดนใต้ในช่วงเวลาดังกล่าวด้วย

บทความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า กระแสความนิยมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับความสนใจในวงวรรณกรรมเป็นอย่างยิ่ง นักเขียนหลายคนหันมาให้ความสนใจที่จะเขียนเล่าถึงความเป็นไปของเหตุการณ์และบรรยายถึงความเป็นอยู่ของผู้คนในพื้นที่ โดยผ่านการสัมผัสด้วยตนเองหรือจากประสบการณ์ที่เคยได้รู้จักพื้นที่แห่งนี้ผ่านสื่ออื่นๆ

ก่อนหน้าเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ โลกวรรณกรรมก็มีผลงานเรื่องสั้นและนวนิยายที่กล่าวถึงความเป็นมลายูมุสลิมและเหตุการณ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้มาแล้ว เช่น ในช่วงทศวรรษ 2490 มนัส จรรย์รงค์ เขียนเรื่อง บาโหย ในทศวรรษ 2520 สุชีพ ฦ สงขลา ได้เขียน นวนิยายเรื่อง ซือเก๊ะ แซกอ

ในช่วงทศวรรษ 2530 ไพฑูรย์ ธิญญา เขียนเรื่องสั้น ลูกชายคนชวา หรือคนกพงค์ สงสมพันธุ์ เขียนเรื่องสั้น แมวแห่งบูเกะกรือซอและเรื่องสั้นแพะในกูโบร์ เมื่อพิจารณาวรรณกรรมในยุคก่อน พ.ศ. 2547 พบว่างานวรรณกรรมที่เขียนถึงพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ถูกเขียนขึ้นโดยนักเขียนที่เป็นคนนอกพื้นที่ งานส่วนใหญ่นำเสนอภาพของจังหวัดชายแดนภาคใต้ว่าเป็นดินแดน ดิบเถื่อน ลึกลับ ยังไม่ได้รับการพัฒนาและเต็มไปด้วยความขัดแย้ง

โลกของงานวรรณกรรมตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 เป็นต้นมานั้นพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้กลับกลายเป็นวัตถุ癖ในการสร้างสรรค์งานของนักเขียนทั้งในและนอกพื้นที่มีทั้งนักเขียนในพื้นที่ทั้งที่เป็นมุสลิมและไม่ใช่มุสลิม เช่น วิน วนาตร นักเขียนไทยพุทธและยังเป็นบุคคลที่อยู่ในพื้นที่ เขียนรวมเรื่องสั้นชุดมาตุภูมิเดียวกันในเรื่อง บุหงามือลอ จรรยา อำนาจพันธุ์พงศ์ เขียนเรื่อง ผืนผ้าในสงคราม ส่วนวรรณกรรมที่เขียนโดยคนนอกพื้นที่พบงานของ ณ เสนา อรุโณทัย นักเขียนไทยพุทธเขียนนวนิยายเรื่อง มากกว่ารัก จากวิบุรุษยะลา

เมื่อพิจารณาวรรณกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นหลังเหตุการณ์ 2547 นอกเหนือจากประเด็นเรื่องความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้แล้ว หนึ่งประเด็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งคือ ประเด็นผู้หญิงมุสลิม ที่เขียนขึ้นโดยนักเขียนที่เป็นไทยพุทธ มนตรี ศรีรงค์ เป็นหนึ่งในนักเขียนไทยพุทธที่เขียนเรื่องรูสนีขึ้นในปี พ.ศ.2555 นวนิยายเรื่องนี้ได้ สะท้อนได้ว่าพื้นที่ในวรรณกรรมหลังเหตุการณ์ 2547 มีการพูดถึง ผู้หญิงมุสลิมมากขึ้นอย่างมีนัยยะสำคัญสัมพันธ์กับเหตุการณ์

วัตถุประสงค์

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาพแทนผู้หญิงมุสลิมกับความเชื่อในนวนิยายของนักเขียนไทยพุทธในช่วงปี พ.ศ.2547-2557 ว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไรบนเงื่อนไขหรือบริบทใด

วิธีการศึกษา

บทความเรื่องนี้ศึกษานวนิยายของนักเขียนไทยพุทธที่ผลิตขึ้นในปีพ.ศ.2555 หรือในทศวรรษ 2550 ได้แก่ เรื่อง *รูสนี* ของ *มนตรี ศรีรงค์* นักเขียนที่ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์แห่งอาเซียน (ซีไรต์) ในปี พ.ศ.2550 โดยใช้แนวคิดภาพแทนเป็นกรอบหลักของการศึกษา ดังนี้

สจิวตฮอลล์ (Stuart Hall, 1997, น. 15-18) ได้กล่าววาระของการนำเสนอภาพแทนมี 2 ลักษณะ ดังนี้

1. ความหมายขึ้นอยู่กับระบบคิดและการสร้างภาพแทนภายในใจของเราจนทำให้เกิดภาพขึ้นในความคิดและจิตใจซึ่งอาจจะเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วหรือเป็นความจริงบนโลก

2. ความหมายขึ้นอยู่กับระบบความคิดจากภายนอก โดยผ่านการตีความจากระบบความคิดภายในจิตใจและนำเสนอให้สังคมทราบผ่านสัญลักษณ์ อาทิ ภาษา เป็นต้น

ทั้งนี้ ไม่เพียงแต่ใช้แนวคิดภาพแทนเท่านั้นที่จะสามารถอธิบายถึงประเด็นของการศึกษาวิเคราะห์งานวิจัยได้ แต่จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้นวัตกรรมอื่นๆ มาประกอบอีกด้วย

อิรวดี ไตลังคะ (2546, คำนำ) กล่าวถึงศาสตร์แห่งเรื่องเล่าว่าทฤษฎีของเรื่องเล่าเป็นไปในลักษณะของการศึกษาธรรมชาติลักษณะและหน้าที่ซึ่งเป็นลักษณะร่วมของเรื่องเล่าแบบต่างๆ การหาลักษณะร่วมนี้ถือเป็นแก่นแท้ของศาสตร์นี้ ซึ่งเชื่อว่าเรื่องเล่าประเภทเดียวกัน (เช่น ประเภทพาฝัน ลึกลับ ผจญภัย เขย่าขวัญ ฯลฯ) ย่อมมีลักษณะร่วมกันที่อาจถือได้ว่าเป็น “กฎ” ของการเขียนงานประเภทต่าง ๆ นั้น ศาสตร์นี้ไม่ได้ศึกษาเฉพาะวรรณคดีเท่านั้นแต่เป็นการศึกษา “เรื่องเล่า” ทุกชนิดที่เป็นเหตุการณ์สมมุติที่ร้อยเรียงเป็นเรื่องราว ซึ่งอาจจะสื่อได้ทั้งในแง่ของตัวอักษร เสียง ภาพ ดังนั้น คำว่าเรื่องเล่าจึงกินความไปถึง นิทานที่เล่าแบบมุขปาฐะ กวีนิพนธ์ บันเทิงคดี ภาพเขียน ภาพยนตร์ การ์ตูน ทรานส์มิสชั่นส์ที่สื่อเหล่านี้แสดงเหตุการณ์ที่ร้อยเป็นเรื่องราว

แนวคิดที่นำเสนอขึ้นเป็นเพียงศาสตร์หนึ่งที่จะทำให้ผู้วิจัยเข้าใจและสามารถอธิบายเรื่องราวที่ผู้ประพันธ์นำเสนอออกมาจากงานวรรณกรรม และทำให้เข้าใจในสิ่งที่ผู้เขียนพยายามสื่อสารให้ผู้อ่านนวนิยายได้รับรู้และเข้าใจทั้งในแง่ของเรื่องที่ผู้ประพันธ์แสดงความคิดเห็นออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร ฉะนั้น แนวคิด จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่จะทำให้สามารถวิเคราะห์ตามประเด็นที่ค้นพบในเรื่องได้

ผลการศึกษา

การศึกษานวนิยายเรื่อง *รุสนี* ที่สร้างขึ้นจากมุมมองของนักเขียนไทยพุทธพบว่า ภาพแทนของผู้หญิงมุสลิมกับความเป็นเหี่ยวซึ่งแบ่งได้ 2 ประเด็น ได้แก่ ผู้หญิงมุสลิมกับเหี่ยวแห่งความรุนแรงของเหตุการณ์ และผู้หญิงมุสลิมกับเหี่ยวแห่งความรุนแรงทางเพศ

ผู้หญิงมุสลิมกับเหี่ยวแห่งความรุนแรงของเหตุการณ์

ภาพแทนผู้หญิงมุสลิมกับความเป็นเหี่ยวแห่งความรุนแรงของเหตุการณ์ คือ ภาพแทนของผู้หญิงมุสลิมที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเหตุการณ์ความรุนแรงนั้นส่งผลให้ตัวละครผู้หญิงมุสลิมต้องพบกับความสูญเสียทั้งผู้นำครอบครัว หรือสูญเสียครอบครัวทั้งหมด

ในเรื่อง *รุสนี* เหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นทำให้รุสนีเด็กผู้หญิงมุสลิมคนหนึ่งต้องสูญเสียครอบครัวที่เลี้ยงดูเธอมาตั้งแต่เกิด เธอสูญเสียทุกอย่างและต้องมีชีวิตอย่างโดดเดี่ยวไร้ที่พึ่ง ดังที่นักเขียนบรรยายไว้ว่า

“เกิดเหตุคนร้ายวางระเบิดบนถนนไม่ไกลไปจากหมู่บ้านนัก ชาวบ้านรีบปิดประตูหน้าต่างเก็บตัวเงียบ หนีด้วยความอกลั่นขวัญหาย แรงระเบิดทำลายรถหุ้มเกราะของทหารยับเยินมีทหารได้รับบาดเจ็บ 2 นาย

เสียชีวิต 1 นาย...และแล้วก็มีคนมาบอกข่าวกับรูสนีว่า เจ๊ะกับแม่ของเธอถูกยิงบนถนนใกล้ตัวอำเภอ รูสนี
ตะลึงงัน กรีดเสียงร้องว่าไม่..จริงเจ๊ะกับแม่ไปโรงพยาบาลต่างหาก แล้วเธอก็กระหึ่มเท้ากรีดร้องสุดเสียง...”
(รูสนี, น.28 - 29)

เหตุการณ์วาระเปิดทำให้รูสนีสัญเสียพ่อแม่ไปอย่างไม่ทันคาดคิด ภาพแทนของผู้หญิงมุสลิมที่
ต้องพานพบกับความรุนแรงและความสูญเสียในเวลาอันรวดเร็ว และไม่อาจอธิบายถึงสิ่งที่เกิดขึ้นได้ว่ามาจาก
สาเหตุอันใด ยิ่งสร้างความรู้สึกตระหนกให้จนเธอไม่สามารถควบคุมตัวเองได้ จนแสดงอาการ “รูสนี ตะลึงงัน
กรีดเสียงร้องว่าไม่จริง เจ๊ะ กับ แม่ ไปโรงพยาบาลต่างหาก แล้วเธอก็กระหึ่มเท้า กรีดร้องสุดเสียง...” (มนตรี
ศรีรงค์, 2555, น.29) เห็นได้ว่าอาการที่นักเขียนบรรยายแสดงให้เห็นถึงความโกรธและความเสียใจที่
ผสมผสานเข้ากันกับความรู้สึกที่ตนเองมีในขณะนั้น ทั้งนี้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้น ก็ยังคงสร้างความเจ็บปวดรวด
ร้าว จากความสูญเสียบุคคลอันเป็นที่พึ่งของเธอไป ทั้งความงุนงงและเรื่องราวอันเจ็บปวดให้เธอต้องเผชิญแต่
เพียงลำพัง การนำเสนอผู้หญิงมุสลิมดังกล่าวเป็นการสร้างภาพแทนของผู้หญิงอ่อนแอ ผู้หญิงถูกระทำ และ
ผู้หญิงที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ดังบทที่ว่า

“รูสนี ร้องให้อยู่ในบ้านเพียงลำพังเธอไม่รู้ว่าจะไปตามศพเจ๊ะ กับแม่ของเธอที่ไหน เด็กสาวคนนี้ไม่เคย
อย่างกรายออกไปไหนไกลเกินกว่าตีนเขาบูโด สูญเสียเจ๊ะกับแม่ไปยังไม่รู้ว่าเกิดอะไรขึ้น เธอพยายามประมวล
เหตุการณ์ทั้งหมด ตั้งแต่คืนที่มีคนหนุ่มมาพูดคุยกับเจ๊ะนอกชาน คืนที่เจ๊ะออกไปนอกบ้านกลางสายฝน วันที่รูส
ลันถูกยิงตาย ยะห์ยาที่หายไปในบูโดแล้วถูกทหารจับกุมวันที่เจ๊ะกลับมาอย่างกระเซอะกระเซิง แม่ของเธอ
กับแม่ ของยะห์ยาที่เป็นโรคแปลกประหลาด รูสนีมีหัวตื้อๆ วิญญูกำลังพูดถึงเรื่องความสมานฉันท์ เธอกำลัง
วิเคราะห์ว่าความสมานฉันท์จะเกิดขึ้นได้อย่างไร เมื่อไร และจากใคร หมู่บ้านแคและกลายเป็นหมู่บ้านแปลก
หน้า...”

(รูสนี, น.30 - 31)

ในเรื่องเดียวกันนี้นักเขียนยังนำเสนอ ตัวละครไซฟียะฮ์ หญิงที่สามีโดนฆ่าตายอย่างทารุณด้วยการตัด
หัวและนำไปทิ้ง หรือตัวละครซูไฮลา หญิงที่สามีโดยยิง เมื่อเสียสามีไปแล้วเธอต้องขายสวนยางและพาลูกสาว
อพยพไปจากหมู่บ้านนักเขียนได้นำ เสนอภาพแทนของผู้หญิงที่ต้องตกอยู่ในสถานภาพ “แม่หม้าย” เนื่องจาก
เหตุการณ์ความรุนแรง โดยเธอเหล่านั้นไม่ได้รู้ถึงต้นสายปลายเหตุแห่งการเกิดขึ้นของเหตุการณ์ความรุนแรง
นั้นเลย แต่สิ่งที่พวกเธอประสบก็คือการสูญเสียผู้นำครอบครัวและไม่อาจดำเนินชีวิตของเธอและลูกในแบบเดิม
ได้อีกต่อไป

“ไซฟียะฮ์ถูกยิงขณะซ้อนท้ายมอเตอร์ไซด์บังเนาว์กลับจากกริดยาง ศพบังเนาว์โดนคนร้ายตัดหัวหัวไป
ไหนไม่มีใครหาพบ โรงเรียนตาดิการูกวางเพลิงในเวลาไล่เลี่ยกันนั้น ทุกข่าวแพร่กระจายไปทั่วหมู่บ้านแคและ
อย่างรวดเร็ว ซูไฮลาหญิงหม้ายที่สามีโดนยิงตายเมื่อปีก่อน ได้อพยพออกจากหมู่บ้านไปอยู่ที่ไม่มีใครรู้ เธอขาย
สวนยางในราคาถูกแสนถูก จึงมีออซื้อลูกสาวอายุเท่ารูสนีไปพร้อมกันมุฮัมหมัดเองก็บอกลาเพื่อนร่วม
หมู่บ้านไปเมื่อต้นปี ใครต่อใครพากันหลบหนีออกจากหมู่บ้านแห่งความตายนี้ บูโดหะมีนยังดูอ้างว้างลึกกลับว่า

กลัวทวิคูณ รอฮานีกำลังเก็บข้าวของ เธอเป็นหญิงหม้ายอีกคนที่จะหนีไปจากแคและ ชาวหมู่บ้านหน้าตา
ซีมเคร้า ไม่มีใครล่วงรู้หน้าได้ว่าเมื่อใดตนจะพบกับจุดจบอันสยองขวัญ...”

(รุสนี, น.40 – 41)

ภาพแทนของผู้หญิงมุสลิมที่ต้องพานพบแต่ความรุนแรงในสังคมที่ตนอาศัย ครอบครัว เพื่อน ญาติ พี่
น้อง ต่างถูกกระทำจากเหตุการณ์ความรุนแรงส่งผลให้ผู้หญิงมุสลิมเหล่านี้ตกเป็นเหยื่อที่มีทางออกของชีวิตที่
จำกัด เพราะเธอยังคุ้นเคยและต้องการการดูแล การปกป้อง จากครอบครัว เมื่อเธอต้องมาทำหน้าที่หัวหน้า
ครอบครัวหรือดูแลตัวเองแล้ว เธอจึงไม่อาจดำรงชีวิตอยู่ในพื้นที่เดิมได้ และหลายคนไม่อาจมีชีวิตดังเดิมได้อีก
ภาพแทนของผู้หญิงมุสลิมจึงเป็นภาพแทนของผู้ที่ตกอยู่สภาวะขาดที่พึ่ง อ่อนไหว เปราะบาง และสิ้นหวัง

ภาพแห่งความสดใสในวัยสาวถูกสร้างให้กลายเป็นภาพแห่งความหดหู่ เพื่อการตอกย้ำถึงความสิ้นหวัง
ของตัวละครผู้หญิงมุสลิมในพื้นที่ ภาพแห่งความไร้ซึ่งความหวังจึงถูกนำเสนอผ่านสายตาของเด็กสาว วัยที่ควร
จะเป็นวัยที่ควรมีสันแห่งชีวิต แต่กลับจมจ่อมอยู่กับความสิ้นหวังเฉกเช่นคนชรา

“รุสนียืนกุมมือเยะห์ยา เธอมีดวงหน้าหม่นหมอง วัยแรกสาวของเธอไร้สันติแห่งความเปล่งปลั่ง
ร่าเริงเพียงว่าอยากไปจากหมู่บ้านแห่งนี้ ทุกคนเดินคอยตักกลับเข้าบ้านด้วยความหมดอาลัยตายอยาก คิดเพียง
ในใจว่าเมื่อไหร่มันจะสงบสักที แล้วถ้าไม่สงบเลยละจะทำอย่างไร? หนี! แล้วต่างก็ก้มหน้านิ่ง จะหนีไหน
ล่ะ?... ”

(รุสนี, น.50)

ผู้เขียนนำเสนอว่า สถานการณ์ความรุนแรงที่ไม่คาดฝัน และเกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่ากับผู้หญิงมุสลิมนั้น
ทำให้พวกเธอต้องกลายเป็นเหยื่อของเหตุการณ์ความรุนแรง จนนำไปสู่ภาพแทนผู้หญิงมุสลิมที่อ่อนไหว
ควบคุมสติไม่ได้ นอกจากนั้นยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงความอ่อนแอที่ต้องการการดูแล คนปกป้อง และ
ต้องการคนคอยช่วยเหลือในยามที่ยากลำบากระทมทุกข์ และไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงสิ่งที่เกิดขึ้น ได้เพียงแต่
วิงวอนให้เรื่องราวที่เกิดขึ้นจบลงโดยเร็ววันเท่านั้น

ผู้หญิงมุสลิมกับความเป็นเหยื่อแห่งความรุนแรงทางเพศ

การคุกคามทางเพศเป็นประเด็นหนึ่งที่ก่อให้เกิดความเจ็บปวดอย่างรุนแรงแก่เพศหญิง นักเขียนไทย
พุทธหยิบยกเรื่องดังกล่าวขึ้นมาเพื่อขบขันให้เห็นความรุนแรงที่เกิดขึ้นแก่ผู้หญิงมุสลิมในพื้นที่ ซึ่งยังคงเป็น
ผู้ถูกระงับจากเพศชายไม่ได้แตกต่างจากผู้หญิงในพื้นที่อื่นๆของประเทศ

ในเรื่องรุสนี เมื่อรุสนีสู้ญเสียครอบครัวแล้วเธอออกจากหมู่บ้านแคและมาอาศัยอยู่กับญาติในอีกพื้นที่
หนึ่ง รุสนีต้องเจอกับการคุกคามทางเพศที่เกิดจากการถูกจับจ้องและเพ่งมองเหมือนเธอเป็นวัตถุ โดยชาย
ผู้กระทำกับเธอไม่ได้สนใจว่าเขาได้ล่วงละเมิดเธอแต่อย่างใดดังเช่นตอนที่รุสนีอาบน้ำ อดุลย์ได้แอบดูเธอตามที่
นักเขียนบรรยายว่า

“เขานึกภาพรุสนีกำลังอาบน้ำอยู่ตัว เข่งเฝ้ามองหาช่องแตกหรือรูว่าจะมีบ้างไหม ครั้นไม่เจอก็ยื่นหันซ้าย
หันขวายู๋ครู่ แล้วจึงเข่งขึ้นบันไดไปแผ่วเบา รุสนีคลุมผ้าเช็ดตัวออกจาก ห้องน้ำวัยสาวเต็มปลั่งของเธอทำให้

มีน้ำมีนวลขึ้นผำถุงแนบเนื้อจนเห็นทรวดทรงโค้งงว้า เธอเดินขึ้นชั้นบนเปิดประตูห้องไม้ทันทันจะรู้ว่าอะไรเป็นอะไร อุดุลย์ก็พุ่งเข้ามาซกที่ท้องเธอจนจุกงอ ทั้งกระหน่ำฝ่ามือไปยังใบหน้าเธอนับไม่ถ้วน ตามด้วยชกตันทา เธอจนไม่สามารถดิ้นขยับได้ ดวงตาสีดำร้ายเห็นกระหายของเขาลุกโชน อุดุลย์กดปุ่มเลือกอาวุธต่างๆ ปรากฏอยู่บนด้านขวาของจอ เขาคดเลือกมีดคมขาววับมาถือ ถีบผู้ชาย คนหนึ่งจนกลิ้งหลุนตกออกมาจากรถยนต์แล้งพื้นซบเข้าที่ใบหน้าของชายคนนั้น กระโดดเข้าไปในที่นั่งแทนที่ เข้าเกียร์หนึ่งปล่อยคลัตช์เร่งเครื่อง เสียงคำรามของเครื่องยนต์สนั่น สะท้านในทรวงหวั่นของหัวใจ รุสนีจ้องดวงตาเขาอย่าง หวาดกลัว ตะโกนขอความช่วยเหลือสุดเสียง เธอพยายามดิ้นจากเร็วแรงสัตว์ป่าที่ขย้ำอยู่ เสียงฝนยังคงตกหนักกลบทุก สรรพเสียง อุดุลย์ซกเข้าที่คางเต็มเปรี้ยงพุ่งรถแหวกฝ่าฝนที่กระหน่ำลงมาไปเบื้องหน้า มันทะยานลอยข้ามเกาะกลางถนนไปชนหญิงท้องแก่กำลังเดินที่อยู่บนทางเท้าปากตรงข้ามเขาหัวเราะเหยิ่มในลำคอ รอยยิ้มดูดดื่มสะอึกมูมปาก แล้วรุสนีก็สลับไปในความเสมือนจริงนั้น...”

(รุสนี, น.142 - 143)

เมื่อการคุกคามทางเพศของอุดุลย์ได้ก้าวถึงขั้นการคุกคามทางด้านร่างกายด้วย ความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากการถูกข่มขืน ยิ่งเป็นการซ้ำเติมความทุกข์ที่มีอยู่ของเธอให้ทวีความรุนแรงมากขึ้น เธอต้องทนอยู่กับการถูกรังแกครั้งแล้วครั้งเล่า แม้พยายามปฏิเสธด้วยการหนีแต่สำหรับผู้หญิงตัวเล็กๆ อย่างเธอก็ไม่สามารถสู้กำลังของผู้ชายได้ ทุกครั้งที่เธอถูกย่ำยีสร้างความเจ็บปวดให้แก่ร่างกายและจิตใจ หน้าซ้ำเธอยังต้องทนต่อความอับอายจากเพื่อนของอุดุลย์ ดังที่นักเขียนบรรยายว่า

“ไม่ใช่แค่ครั้งเดียวที่อุดุลย์ย่ำยีเธอ แต่เป็นทุกครั้งที่เขาสบโอกาสเหมาะ เขาเคยพาเธอออกนอกเส้นทางหลังกลับจากตลาด แวะที่บ้านเพื่อนคนหนึ่งแถมป้อมหอก รุสนีพยายามกระโดดหนีลงจากรถ แต่ถูกอุดุลย์ฉุดกลับขึ้นมามากครั้ง จับเธอไว้ด้วยมือข้างหนึ่ง แล้วเร่งเครื่องบิดเต็มจนถึงที่หมาย ทั้งผลักทั้งดัน ทั้งกระชากเธอให้เข้าไปในบ้าน ไล่เพื่อนออกไป แล้วปิดประตู ทุกครั้งที่เขาย่ำยี รุสนีระบมไปด้วยความเจ็บปวด อุดุลย์มีแต่บทรักอันร้อนรนรุนแรง แน่ละที่ทุกครั่งนั้นเขาจะเปิดเกม เพื่ออาวุธขึ้นมาทำร้ายตัวละครในเกมสักตัวหนึ่ง...”

(รุสนี, 2555, น.148-149)

เมื่อการคุกคามทางเพศสร้างให้เกิดการปฏิเสธขึ้นในร่างกายของเธอ แต่เหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในชีวิตก็เป็นสิ่งที่ทำให้เธอต้องสูญเสียเสียลูกในท้อง เมื่อเธอเข้าไปช่วยเหลือไฟซอลบิดาของอุดุลย์ให้รอดพ้นจากการทำร้ายของเขา

“รุสนีกรีดร้องห้ามพยายามกดตรึงตัวอุดุลย์ไม่ให้ทำร้ายไฟซอล อุดุลย์หันขวับอย่างเดือดดาล ตบรุสนีเต็มแรง ตามด้วยถีบตรงช่องท้อง รุสนีทรุดฮวบกองกับพื้น เธอจุกจนไม่สามารถส่งเสียงใดๆ ออกมาได้ ความจุกตรงช่องท้องนั้นปวดร้าวเหลือประมาณ เอนอนนอกกองอชิงร้องโอดโอยอยู่ในลำคอ รู้สึกคล้ายๆ กับมีน้ำไหลออกมาตรงหว่างขา...”

(รุสนี, 2555, น.154)

เหตุการณ์ความรุนแรงในครั้งนี้ ทำให้พ่อของอตุลย์ต้องจบชีวิตลงด้วยน้ำมือของเขาต่อหน้าต่ออรุณี แต่อตุลย์กลับไม่ยอมรับว่าเป็นการกระทำของตัวเอง เขาเพียงบอกว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนั้น เป็นเพราะเขาต้องการที่จะกลับมารับอรุณีและไม่อยากให้เรื่องร้ายๆ ขึ้น การให้เหตุผลเช่นนี้จึงกลายเป็นว่าอรุณีกลายเป็นเหยื่อซ้ำอีกครั้งด้วยการถูกทำให้เป็นต้นเหตุให้ผู้มีพระคุณของเธอต้องจบชีวิตลง และเธอเองต้องสูญเสียลูกในท้องไปด้วย ทั้งที่เธออยู่ในสภาพของเหยื่อที่ถูกกระทำรุนแรงซ้ำแล้วซ้ำเล่าอย่างไม่อาจจะรอดพ้นไปได้เลย อรุณีจึงมีสภาพหลังจากเหตุการณ์ดังนี้

“อรุณีนอนงอตัวอย่างเจ็บปวดเลือดเต็มหว่างขา อตุลย์ร้องไห้โฮ ทูตตัวลงนั่งชบหน้ากับฝ่ามือสะอื้นฮักๆ กอดศพของไฟซอล คร่ำครวญว่าเขาไม่ได้ต้องการฆ่าไฟซอล เพียงแค่กลับมาเพื่อพาอรุณีไปอยู่ด้วย จากนั้นรีบลุกขึ้น คว้าขวานที่ขี้นอนกองอยู่กับพื้นได้ก็ลากถูถูๆ ออกจากบ้าน ทว่าเธอนึกเกินกว่าจะฉุดลากอย่างไม่น่าเชื่อ อตุลย์เขย่าเธอให้ลุกขึ้น สั่งให้ก้าวตามเขาไป อรุณีหายใจหอบแรงใบหน้าบิดเบี้ยวเหวี่ยง น้ำตาเอ่อล้นออกมาเป็นสาย รดราดอาบแถมซุบจนเปรอะ อตุลย์สบตาอย่างหยาบคาย กระชากแขนเธอให้ลุกขึ้น พอลำตัวอรุณีตั้งตรงเท่านั้น เลือดที่หว่างขาก็ร่วงพรูออกมา อตุลย์เพ่งเห็น เขายังหน้าซีดตกลใจด้วยความกลัว ปล่อยมืออรุณีแล้ววิ่งออกจากบ้านทันที...”

(อรุณี, 2555, น.155)

จากตัวบทข้างต้น นักเขียนไทยพุทธได้นำ เสนอภาพแทนของผู้หญิงมุสลิมที่ต้องตกเป็นเหยื่อของการถูกคุมคามทางเพศโดยไม่อาจขัดขืนได้ด้วยตนเอง และเมื่อเธอได้รับความช่วยเหลือจากคนอื่น คนผู้นั้นก็ต้องพบความตายที่เธอไม่ปรารถนาจะให้พบ เธอจึงอยู่ในสถานะที่ไม่อาจช่วยเหลือตัวเองและพึ่งพิงใครได้เลย ภาพแทนความเป็นผู้หญิงมุสลิมที่เกิดขึ้น คือ ภาพแทนของผู้หญิงตกอยู่ภายใต้อำนาจของผู้ชายที่เป็นเหยื่อของผู้ชายที่ไม่มีทางเลือก ต้องยอมรับความพ่ายแพ้ที่ไม่สามารถจะหลุดพ้นได้

ทั้งนี้สิ่งที่น่าเจ็บปวดของอรุณีก็คือ เธอไม่อาจจะบอกรับรู้ถึงความรู้แจ้งที่ถ้าเธอเข้ามาหาเธออย่างต่อเนื่องนั้น ดังตัวบทต่อไปนี้

“อรุณีนิดปากสนิท ไม่เคยเล่าบอกสิ่งที่อตุลย์กระทำอย่างบัดซบนี้ให้ใครฟัง เธอกลืนมันลงไว้ในลำคอแห่งผากดวงตาแสนเศร้าดูเหมือนจะดิบกระด้างขึ้นมา อรุณีเงิบขมขื่นผิวดึงเกร็ง แม้ไฟซอลกับกุนิงพยายามคาดคั้นถามเพียงไร เธอเพียงยิ้มเศร้าๆ บอกว่าไม่มีอะไร เธอแค่เหนื่อยกับการงาน แต่ยังมีเรี่ยวแรงพอจะช่วยกุนิงได้อยู่ เธอแค่คิดถึงแค่นี้ ป่านนี้ลมแรงรีบไปดูคงพัดเอาฝุ่นเถ้าที่เคยเป็นบ้านของเธอกระจายฟุ้งหายวับไปที่ไหนสักแห่งเธอทอดแขนกุนิงด้วยมือเย็นเฉียบ...”

(อรุณี, 2555, น.143)

ภาพแทนของผู้หญิงมุสลิมที่ถูกนำเสนอจึงเป็นภาพแทนของผู้หญิงที่ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงจากสังคม ทั้งจากคนภายนอกและคนใกล้ตัวก็ตาม แม้ว่าเธอพยายามที่หนีความรุนแรงที่เคยเกิดขึ้นและมาทำงานหนักเพื่อลบภาพความทรงจำที่เคยประสบมาก่อนก็ตาม แต่ภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่าก็ยังคงตอกย้ำความเจ็บปวดทั้งร่างกายและจิตใจแก่เธอ เธอจึงเป็นภาพแทนของเหยื่อที่ไม่อาจส่งเสียงใดๆ นั้นเอง

บทสรุป

ภาพแทนผู้หญิงมุสลิมที่สร้างขึ้นโดยมนตรี ศรียงค์ นักเขียนไทยพุทธเป็นการขยายขอบข่ายของความเข้าใจต่อเหตุการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ และความพยายามที่จะปรับเปลี่ยนความคิดของคนนอกที่มีต่อคนพื้นที่ที่เกิดจากการเสพยาาสาารที่รายล้อมรอบตัวของเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่อย่างต่อเนื่องและยาวนาน จนทำให้ผู้คนนอกพื้นที่มองคนมุสลิมในพื้นที่ในลักษณะเหมารวมว่า เป็นผู้ร้ายที่ก่อความรุนแรงโดยไม่แยกแยะจนสร้างความเกลียดชังในลักษณะเหมารวมให้เกิดขึ้นแก่มุสลิมในพื้นที่จนกลายเป็นนิยามความเป็นอื่นให้เกิดขึ้นภายในสังคม ไทย

วรรณกรรมเรื่องนี้เลือกใช้ตัวละครผู้หญิงเพื่อเลือกนำเสนอความเข้าใจว่า ความรุนแรงในพื้นที่ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะชาวไทยพุทธ หากทุกคนในพื้นที่ไม่ว่าไทยพุทธหรือมุสลิมล้วนตกเป็นเหยื่อแห่งความรุนแรงด้วยกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ทั้งนั้น

ภาพแทนความเป็นผู้หญิงมุสลิมที่ได้นำเสนอผ่านนวนิยาย นั้น เป็นการนำเสนอภาพแทนของผู้หญิงที่ถูกความรุนแรงต่างๆ ทำให้กลายเป็นเหยื่อทั้งเป็นเหยื่อจากความรุนแรงของเหตุการณ์และเหยื่อจากความรุนแรงของการคุกคามทางเพศที่เกิดจากผู้ชาย ทั้งจากคนภายนอกและคนใกล้ตัวเองก็ตาม ภาพแทนผู้หญิงมุสลิมที่เกิดขึ้นจึงเป็นภาพแทนของผู้หญิงที่สูญเสีย อ่อนแอ โศกเศร้า มีความทุกข์ หดหู่ ไม่มีจุดมุ่งหมาย และต้องการการปกป้องดูแลจากผู้ชายที่จะพาเธอผ่านความยากลำบากในชีวิตอีกครั้ง

เอกสารอ้างอิง

- กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. 2539. **แผ่นดินอื่น**. ปทุมธานี: นาคร.
- จรรยา อำนาจพันธุ์พงศ์. 2554. **ความเจ็บของลัลา**. กรุงเทพฯ: แพร่สำนักพิมพ์.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. 2551. **ความรุนแรงกับการจัดการ “ความจริง” ปัตตานีในรอบกึ่งศตวรรษ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ณ เสนา อรุณทัย, นามแฝง. 2553. **มากกว่ารัก...วีรบุรุษยะลา**. กรุงเทพฯ: แอนิเมท กรุ๊ป.
- ปริญญญา นวลเปียน. 2551. **นอกนิยามความเป็นไทย**. สงขลา. ศูนย์ทะเลสาบศึกษา.
- พิเชฐ แสงทอง. 2550. **วาทกรรมวรรณกรรมเปิดกระบวนทัศน์ใหม่ ในการศึกษาวรรณกรรมไทยร่วมสมัย**. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- แพร์ ศิริศักดิ์ดำเกิง. 2551. **องค์ความรู้เกี่ยวกับ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ท่ามกลางสถานการณ์ความรุนแรง (พ.ศ. 2547 – 2550) โครงการศึกษาพัฒนาชุมชนโดย ชุมชน ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี (รายงานผลการวิจัย)**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ไพฑูรย์ ธีธัญญา. 2539. **ตุลาคม**. ปทุมธานี: นาคร.
- มนัส จรรย์รงค์. 2550. **บาโฮย**. ใน พิเชฐ แสงทอง (บรรณาธิการ), **แขกในบ้านตัวเอง**. ปทุมธานี: นาคร.
- มนตรี ศรียงค์. 2555. **รูสนี**. กรุงเทพฯ: สามัญชน.
- วิน วนาคร. 2550. **มาตุภูมิเดียวกัน**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุชีพ ณ สงขลา. 2522. **ชื่อโก๊ะ แยกอ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สโโก.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2552. **แผนพัฒนาพื้นที่พิเศษ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้**. สืบค้นจาก <http://www.Slbkb.psu.ac.th>
- อิรวดี ไตลังคะ. 2546. **ศาสตร์และศิลป์แห่งการเล่าเรื่อง**. กรุงเทพฯ. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- Hall, Stuart. 1997. **Representation : Cultural representations and signifying practices**. London. Sage.

